

PRAVO NA PRAVIČNO SUĐENJE

Dragoljub Drašković

The paper deals with the right to a fair trial as one of the fundamental human rights guaranteed by the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and the Constitution of Montenegro, which implies the obligation of the state to ensure the realisation of civil rights and obligations as well as their protection before an independent and impartial court, fair and public trial within a reasonable time.

Special emphasis was placed on the rich and dispersed practice of the European Court on certain components of the right to a fair trial which binds Member States to closely monitor and apply it, both for the purpose of strengthening the rule of law in the country and for the purpose of preservation of the country's reputation within the international law system.

Pravo na pravično suđenje svoje porijeklo ima u antičkom i srednjovjekovnom pravu.¹ Prije nego što je u međunarodnom pravu dobilo status jednog od osnovnih ljudskih prava, postojalo je kao elemenat unutrašnjeg prava pojedinih država. Pravo čovjeka na pravično suđenje proglašeno je poslije Drugog svjetskog rata univerzalnim ljudskim pravom.² Ono je

---

¹ Alwyn V. Freeman, *Denial of Justice*, London, 1938, str. 86-87: Kralj Džon je poslije pobune barona 1215. godine, svojom Velikom poveljom - Magna Carta, The Great Charter of Runnymede, obećao svima pravdu, odnosno pravo na sud.

² Član 8 Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima od 10. decembra 1948. godine: „Svako ima pravo da ga nadležni nacionalni sudovi efikasno

potvrđeno i regionalnim konvencijama o ljudskim pravima.³ Međunarodnim dokumentima utvrđen je sadržaj prava na pravično suđenje, pri čemu, međutim, pojedini njegovi elementi nijesu normirani na identičan način.⁴

Pravo na pravično suđenje sadržano je i u Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda⁵, koja, kao potvrđeni i objavljeni međunarodni ugovor, čini sastavni dio pravnog sistema Crne Gore u skladu sa članom 9 Ustava Crne Gore,⁶ a koja u članu 6 stav 1 ovo pravo garantuje pojedincu

---

štite od djela kršenja osnovnih ljudskih prava koja su mu priznata ustavom ili zakonima.“ Član 10: „Svako ima potpuno jednako pravo na pravično javno suđenje pred nezavisnim i nepristrasnim sudom koji će odlučiti o njegovim pravima i obavezama i o osnovanosti svake krivične optužbe protiv njega“. Član 14 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima („Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori“, br. 7/71): „Svi su pred sudovima jednaki. Svako ima pravo da njegova stvar bude pravično i javno saslušana od strane nadležnog, nezavisnog i nepristrasnog suda, ustanovljenog zakonom, koji će odlučivati bilo o osnovanosti ma kakve optužbe krivično-pravne prirode uperene protiv njega, bilo o sporovima o njegovim pravima i obavezama građanske prirode....“

³ Član 8 Američke konvencije o ljudskim pravima od 22. 11. 1969. godine i član 7 Afričke povelje o ljudskim pravima i pravima naroda od 26. 06. 1981. godine.

⁴ M. Paunović, *Jurisprudencija Evropskog suda za ljudska prava*, Beograd, 1993, str. 83-84.

⁵ Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (ETS No. 5, CETS No. 005), Rome, 4 November 1950, Treaty Series No. 71/1953: Cmd. 8969. Crna Gora smatra se obaveznom na ispunjavanje obaveza iz Konvencije od 03. 03. 2004. godine, kada je bivša Državna Zajednica Srbija i Crna Gora ratifikovala Konvenciju, a u odnosu na Crnu Goru kao nezavisnu državu Konvencija je stupila na snagu njenom ratifikacijom 06. 06. 2006. godine.

⁶ *Službeni list Crne Gore*, br. 1/2007.

„tokom odlučivanja o njegovim građanskim pravima i obavezama ili o krivičnoj optužbi protiv njega“. Pravo na pravično suđenje sadržano je i u članu 13 Konvencije u formi prava na djelotvoran pravni lijek pred organima države potpisnice, kao i u nekim odredbama Protokola br. 7 uz Konvenciju iz 1984. godine. Pri tome je djelotvorni pravni lijek iz člana 13 uže postavljen od prava na pristup sudu iz člana 6 Konvencije. Značaj prava na pravično suđenje potvrđuje i činjenica da ga nacionalna zakonodavstva u skoro identičnom normativnom iskazu preuzimaju iz Konvencije i daju mu značaj ustavnih garancija, što je slučaj i sa našim pravnim poretkom.

Pravo na pravično suđenje dobilo je svoje mjesto u pravnom poretku Crne Gore pristupanjem Crne Gore Savjetu Evrope i ratifikacijom najznačajnijih međunarodnih akata iz oblasti ljudskih prava. Ovo pravo garantovano je kako potvrđenim međunarodnim ugovorima, tako i neposredno Ustavom Crne Gore. Naime, odredbom člana 17 stav 1 Ustava obezbijeđeno je ostvarivanje ljudskih prava koja su zajemčena potvrđenim međunarodnim sporazumima. U članu 32 Ustav i neposredno garantuje pravo na pravično i javno suđenje u razumnom roku. Iz sadržine tog prava, kao što će se dalje u tekstu vidjeti, proizilazi da je riječ o složenom pravu koje ima opšti karakter i u sebe uključuje niz drugih, posebnih ustavnih prava. Ta prava su sadržana prvenstveno u drugom dijelu Ustava „Ljudska prava i slobode“, posebno u odeljku 2 „Lična prava i slobode“, ali i u dijelu trećem „Uređenje vlasti“, posebno u odeljku 5 „Sud“, u kojem se utvrđuje ustavni položaj i organizacija sudske vlasti.

Evropski sud za ljudska prava u Strazburu posvećuje posebnu pažnju pravu na pravično suđenje. Pravo na pravično suđenje je, prema zvaničnim podacima, najčešće kršeno pravo u većini nacionalnih zakonodavstava.⁷ O značaju ovog prava u praksi

---

⁷ Od ukupnog broja okončanih postupaka po ustavnim žalbama u 2016. godini pred Ustavnim sudom Crne Gore (1055), u najvećem broju predmeta

Suda govore brojčani pokazatelji. Ubjedljivo najveći broj predmeta pred Evropskim sudom, uz povredu prava na imovinu, odnosi se na povredu prava na pravično suđenje. Od ukupno 24 presude koje je Sud donio u odnosu na Crnu Goru do kraja 2016. godine takođe se najveći broj, njih 14, odnosi na niz različitih aspekata člana 6 Konvencije.⁸ U 13 njih utvrđeno je da je došlo do povrede prava. Donošenje tih novih presuda aktuelizovalo je pitanje prava na pravično suđenje i u Crnoj Gori.

Tema ovog rada jeste sagledavanje prava na pravično suđenje kako je zajemčeno Evropskom konvencijom i Ustavom Crne Gore, odnosno elemenata i pojedinih prava u okviru ukupne sadržine tog prava. Pored teorijskih, ta analiza ima i značajne praktične implikacije. Nepoštovanje utvrđenih garancija iz okvira pravičnog i poštenog suđenja za posljedicu ima sve češće obraćanje građana Evropskom sudu.

---

ukazivano je na povredu prava na pravično suđenje iz člana 32 Ustava Crne Gore (731), odnosno člana 6 stav 1 Konvencije (276).

⁸ *Bujković protiv Crne Gore*, presuda od 10. 03. 2015. godine; *Mijanović protiv Crne Gore*, presuda od 17. 09. 2013. godine; *Vukelić protiv Crne Gore*, presuda od 04. 06. 2013. godine; *Milić protiv Crne Gore i Srbije*, presuda od 11. 12. 2012. godine; *Novović protiv Crne Gore*, presuda od 23. 10. 2012. godine; *Stakić protiv Crne Gore*, presuda od 02. 10. 2012. godine; *Velimirović protiv Crne Gore*, presuda od 02. 10. 2012. godine; *Tomić i drugi protiv Crne Gore*, presuda od 17. 04. 2012. godine; *Boucke protiv Crne Gore*, presuda od 21. 02. 2012. godine; *Barać i drugi protiv Crne Gore*, presuda od 13. 12. 2011. godine; *Živaljević protiv Crne Gore*, presuda od 08. 03. 2011. godine; *Garzičić protiv Crne Gore*, presuda od 21. 09. 2010. godine; *Mugoša protiv Crne Gore*, presuda od 21. 06. 2016. godine; *Radunović i drugi protiv Crne Gore*, presuda od 25. 10. 2016. godine. Navedeno prema: *Praksa Evropskog suda za ljudska prava u odnosu na Crnu Goru do kraja 2016*, The AIRE Centre u saradnji sa Kancelarijom zastupnika Crne Gore pred Evropskim sudom za ljudska prava.

Pojam prava na pravično suđenje i domašaj njegove primjene

Prema stavu Evropskog suda za ljudska prava, pojam pravičnog suđenja, najšire posmatrano, podrazumijeva „fer suđenje“ sadržano u garantovanju prava na pristup sudu, pravedno i pravično postupanje i tretman pred sudom, mogućnost optimalnog korišćenja procesnih sredstava, odsustvo pretjeranog formalizma, jednak tretman strana u sporu, pravilno izvođenje dokaza, pravo na obrazloženu sudsku odluku i dr.

Član 6 Konvencije koji jemči pravo na pravično suđenje sadrži tri stava, od kojih najpunije određenje prava na pravično suđenje daje prvi stav. Stav 2 utvrđuje pretpostavku nevinosti, a stav 3 minimalna prava lica optuženog za krivično djelo. Član 6 stav 1 Konvencije glasi: „Svako, tokom odlučivanja o njegovim građanskim pravima i obavezama ili o krivičnoj optužbi protiv njega, ima pravo na pravičnu i javnu raspravu u razumnom roku pred nezavisnim i nepristrasnim sudom, obrazovanim na osnovu zakona. Presuda se izriče javno, ali se štampa i javnost mogu isključiti sa cijelog ili sa dijela suđenja u interesu morala, javnog reda ili nacionalne bezbjednosti u demokratskom društvu, kada to zahtijevaju interesi maloljetnika ili zaštita privatnog života stranaka, ili u mjeri koja je, po mišljenju suda, nužno potrebna u posebnim okolnostima kada bi javnost mogla da naškodi interesima pravde“.

Iz formulacije prve rečenice citirane odredbe Konvencije odmah se uočava da se garancije pravičnog suđenja moraju obezbijediti u postupcima u kojima se odlučuje o građanskim pravima i obavezama određenog lica ili o krivičnoj optužbi protiv njega. Pravom na pravično suđenje zaštićena su, dakle, građanska prava i obaveze ustanovljeni nacionalnim pravom, kao i određena prava iz krivičnog postupka. Član 6 u cjelini se

odnosi na građansko-pravnu i krivičnu odgovornost lica, pri čemu stav 1 obuhvata postupke u kojima se odlučuje i o građanskim i o krivičnim pravima, dok se stavovi 2 i 3 tiču samo krivičnog postupka. Kod takve stipulacije navedene odredbe, prvo pitanje koje se neminovno postavlja jeste šta su prema normi Konvencije i praksi Evropskog suda građanska prava i obaveze i krivična optužba. Dalje, da li su, pored građansko-pravnih i krivičnih, garancijom prava na pravično suđenje obuhvaćena i neka druga prava, npr. ona koja se ostvaruju u upravnom postupku?

Odgovor na postavljena pitanja zahtijeva, dakle, sagledavanje prije svega značenja pojma građanskih prava i obaveza u svijetlu formulacije člana 6 Konvencije. Građanska prava i obaveze utvrđeni su, naravno, nacionalnim pravom države ugovornice. Međutim, u praksi Evropskog suda pojam građanskih prava i obaveza posmatra se autonomno, a ne kao prethodno apstraktno definisan i određen kategorizacijom nekog prava ili obaveze kao građanskog u zakonodavstvu države članice. Pri određivanju pojma građanskih prava i obaveza Sud je izabrao kazuistički pristup, šire razumijevanje i progresivno tumačenje, od slučaja do slučaja,⁹ i takav svoj stav izrazio na sledeći način: „Karakter zakonodavstva koje reguliše odlučivanje u ovoj stvari (građansko, trgovinsko, upravno pravo itd), kao i karakter nacionalnog organa nadležnog da odlučuje u ovoj stvari (sud, upravni organ ili neko drugo državno tijelo, odnosno organ koji vrši javnu funkciju) iz tih razloga nemaju veliki značaj“.¹⁰ Prava i obaveze se klasifikuju kao građanska i uživaju

---

⁹ U predmetu *Bentham protiv Holandije* Sud je istakao da nije u obavezi da daje apstraktnu definiciju koncepta građanskih prava i obaveza, Ž. Ditertr, „Izvodi iz najznačajnijih odluka Evropskog suda za ljudska prava“, *Službeni glasnik*, Beograd, 2006, str. 174.

¹⁰ *Ringeisen protiv Austrije*, presuda od 16. 07. 1971. godine, stav 94; Vidjeti: N. Mol, K. Harbi, *Pravo na pravično suđenje, Vodič za primjenu*

zaštitu garantovanu članom 6 prema svojoj sadržini, karakteru i dejstvima. „Da li se neko pravo može uzeti za građansko u značenju koje mu daje Konvencija, mora se određivati pozivanjem na materijalnu stranu i efekte tog prava, ne na njegovu pravnu klasifikaciju u domaćem pravnom sistemu države koja je u pitanju.“¹¹ Smisao ovakvog pristupa Evropskog suda pri tumačenju Konvencije jeste obezbjeđivanje njene jednoobrazne primjene u državama članicama, kao i sprečavanje izbjegavanja obaveza iz Konvencije prostom izmjenom klasifikacije određenog prava ili obaveze ili izmjenom nadležnosti organa za odlučivanje o njima u nacionalnom zakonodavstvu. U *presudi Feracini protiv Italije*, Sud ističe da je „Konvencija živi instrument koji se ima tumačiti u svjetlosti trenutnih (današnjih) uslova života“.¹² U praksi Suda obim pojma građanskih prava i obaveza se stalno proširuje, uz formiranje određenih oblasti u kojima se po shvatanju Suda grupišu građanska prava i obaveze. Sud je tako stao na stanovište da „odlučivanje o građanskim pravima i obavezama“ obuhvata sve postupke čiji ishod utiče na privatna (građanska) prava i obaveze.¹³ U građansko-pravne postupke ne spadaju, dakle, samo oni koji se tradicionalno takvim smatraju, već, u najširem smislu, svi postupci u kojima se odlučuje o pravima i obavezama građana po građanskom

---

člana 6 Evropske konvencije o ljudskim pravima, Savjet Evrope, Beograd, 2007, str. 23-24.

¹¹ Feldbrugge protiv Holandije, presuda od 29. 05. 1986. godine, stav 29.

¹² Citirano prema: Ž. Ditertr, *Izvodi iz najznačajnijih odluka Evropskog suda za ljudska prava*, op. cit. str. 174.

¹³ Taj stav Sud je ponovio u više presuda. Vidjeti: N. Mol, K. Harbi, *Pravo na pravično suđenje*, op. cit. str. 24; K. Rid, *Evropska konvencija o ljudskim pravima, Vodič za praktičare*, Knjiga I, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd, 2007, str. 85; A. Jakšić, *Evropska konvencija o ljudskim pravima - komentar*, Centar za publikacije Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2006, str. 165.

(privatnom) pravu. Takav stav se izražava i na način da se u građansko-pravne postupke, u smislu Konvencije, ubrajaju svi oni koji se ne raspravljaju po pravilima krivičnog postupka.¹⁴

Pored građanskih prava i obaveza, član 6 stav 1 Konvencije garantuje prava koja čine sadržinu prava na pravično suđenje i u postupcima u kojima se odlučuje o „krivičnoj optužbi“ protiv lica. Evropski sud je u svojim odlukama posvetio posebnu pažnju značenju pojma krivična optužba u kontekstu Konvencije. Poput pojma građanskih prava i obaveza, i „optužba“ je autonomni pojam utvrđen kroz bogatu praksu Suda, koji se primjenjuje bez obzira na definiciju koju mu daje domaće zakonodavstvo, ali je, za razliku od građanskih prava i obaveza, apstraktno definisan. U predmetu *Deweer protiv Belgije*¹⁵ Sud je naveo da riječ „optužba“ treba posmatrati prvenstveno u suštinskom, pa tek onda u formalnom značenju, što zahtijeva da se uđe dublje u suštinu tog pojma i analizira konkretno činjenično stanje u određenom postupku. Sud je zaključio da se „optužba“ može definisati kao „zvanično obavještanje koje pojedincu daje nadležni organ vlasti o navodima da je lice počinilo krivično djelo“ ili kada je „situacija (u kojoj se nalazi optuženi) bitno ugrožena“. U predmetu *Engel i ostali protiv Holandije*¹⁶ Sud uspostavlja i određene kriterijume za određivanje postupka u kome se odlučuje o krivičnoj optužbi, koji su posebno od značaja za razlikovanje krivičnog postupka od drugih postupaka, npr. disciplinskih ili upravnih, a to su: klasifikacija u unutrašnjem pravu države članice, priroda djela, svrha, vrsta i težina sankcije.¹⁷ Ukoliko je određeno djelo u nacionalnom zakonodavstvu klasifikovano kao

---

¹⁴ A. Radolović, *Zaštita prava na suđenje u razumnom roku*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta Rijeka, 1991, br. 1, str. 296.

¹⁵ Presuda od 27. 02. 1980. godine, Serija A, br. 35, stav 42, 44 i 46.

¹⁶ Presuda od 08. 06. 1976. godine.

¹⁷ N. Mol, K. Harbi, *Pravo na pravično suđenje*, op. cit. str. 32.

krivično, onda postupak spada u domen člana 6 Konvencije koji se u tom slučaju primjenjuje. Ukoliko je, pak, normativno tretirano kao prekršaj ili disciplinski prestup, to nije apsolutna smetnja za primjenu garancije pravičnog suđenja iz člana 6 i taj postupak se pod određenim uslovima takođe može smatrati postupkom u kome se odlučuje o krivičnoj optužbi.¹⁸ Ovakav stav Suda po tom pitanju je takođe rezultat uviđanja da bi sloboda država ugovornica da prema sopstvenom nahođenju klasifikuju djelo kao disciplinsko, „kombinovano“ ili sl. umjesto kao krivično ugrozila ostvarivanje osnovnih principa i dovela u pitanje svrhu i cilj člana 6 Konvencije. Države imaju ovlaštenje da svojim zakonima utvrđuju materiju kao krivičnu, disciplinsku ili upravnu, pod uslovom da je to kategorisanje u skladu sa Konvencijom.

Iako, dakle, član 6 stav 1 Konvencije govori samo o pravima i obavezama građanske prirode, odnosno o krivičnoj optužbi protiv lica, što obezbjeđuje garancije pravičnog suđenja u svim građansko-pravnim i krivičnim postupcima, formulacija predmetne odredbe omogućava, čini se, njenu primjenu ne samo u postupcima koji prema nacionalnom zakonodavstvu imaju takav karakter, već i u upravnim, disciplinskim i nekim drugim sudskim postupcima u kojima se u okviru pravnog poretka države odlučuje o građanskim pravima i obavezama. Glavni kriterijum jeste taj da je rezultat određenog postupka od značaja za građanska prava i obaveze subjekta, zbog čega navedena odredba obuhvata postupak po svim imovinsko-pravnim zahtjevima, u komercijalnim, finansijskim i trgovačkim poslovima, sporovima iz porodičnih odnosa itd. To znači da se član 6 primjenjuje i na postupke kojima nacionalno zakonodavstvo daje karakter upravnog spora. Sudska praksa je pozvana, naravno, da razradi i učvršćuje takav princip, uz napor koji mora uložiti da suzi prostor i ograniči mogućnosti za

---

¹⁸ Ibid, str. 32–37.

različita postupanja i nedosljednosti koje se po tom osnovu neminovno javljaju.

U građanskim stvarima pravo na pravično, fer i nepristrasno suđenje, kao što će se dalje u tekstu vidjeti, prvenstveno podrazumijeva načelnu jednakost stranaka i parničnih sredstava koja imaju u postupku. U krivičnom postupku to pravo se pojavljuje kao skup procesnih garancija i ovlašćenja kojima se obezbjeđuje odgovarajući nivo položaja okrivljenog u postupku zasnovan na pretpostavci nevinosti i podrazumijeva postupanje od strane suda sa punim uvažavanjem njegovih prava koje treba da osigura zaštitu u njihovom ostvarivanju. Okrivljeni tokom cijelog postupka mora imati na raspolaganju sva prava koja su mu Konvencijom garantovana,¹⁹ sa težištem na pravu na odbranu. Bez obzira na različit položaj tužioca i okrivljenog u krivičnom postupku, svaka strana mora imati jednaku mogućnost upotrebe procesnih sredstava pri čemu nijedna ne smije biti favorizovana po bilo kom osnovu. Obaveze suda koje se odnose na meritorno odlučivanje istovjetne su u građanskim i krivičnim stvarima i zahtijevaju od njega da u pravičnom i javnom postupku, u razumnom roku, donese svoju odluku. Zakonom se strankama mora osigurati mogućnost kontrole odluka suda ili drugog državnog organa od strane nadležne više sudske ili državne vlasti, zbog čega sastavni dio prava na pravično suđenje čini i pravo na djelotvorno pravno sredstvo protiv tih odluka. Ta kontrola po svojoj formi i sadržaju mora biti efikasna da omogući ostvarivanje sadržine pravosnažnog pravnog akta.²⁰

Relevantno zakonodavstvo Crne Gore je u duhu koncepta člana 6 Konvencije kako ga tumači Evropski sud. Zakon o parničnom postupku²¹ u članu 1 propisuje da se tim zakonom

---

¹⁹ *Meftah i drugi protiv Francuske*, presuda od 26. 03. 2001. godine.

²⁰ *Ruiz-Mateos protiv Španije*, presuda od 23. 06. 1993. godine.

²¹ *Službeni list Republike Crne Gore*, br. 22/04 i 28/05, *Službeni list Crne Gore*, br. 47/15 i 48/15.

„određuju pravila postupka na osnovu kojih sud raspravlja i odlučuje u sporovima iz ličnih i porodičnih odnosa, iz radnih odnosa, kao i iz imovinskih i drugih građansko-pravnih odnosa fizičkih i pravnih lica, osim ako su neki od navedenih sporova posebnim zakonom stavljeni u nadležnost drugog državnog organa“. Iz te zakonske odredbe nesumnjivo proizilazi da su redovni sudovi nadležni da odlučuju u svim sporovima koji nastaju iz građansko-pravnih odnosa, pod uslovom da nijesu stavljeni u nadležnost upravnog organa. Nadležnost upravnih organa je u zakonodavstvu Crne Gore, kao i u zakonima brojnih drugih država, veoma široko postavljena. U okviru nje upravni organi odlučuju i o nekim pitanjima koje Evropski sud tretira kao građanska prava i obaveze, kao npr. izdavanje građevinske dozvole, izdavanje dozvole za bavljenje određenom djelatnošću, usvojenje, starateljstvo, socijalno osiguranje, zdravstveno osiguranje, pravo na povraćaj poreza itd. Pojedinaac u tim postupcima nesumnjivo uživa zaštitu člana 6 Konvencije. Članom 2 Zakona o upravnom sporu²² predviđeno je da u upravnom sporu sud odlučuje o zakonitosti upravnog akta, kao i druge upravne aktivnosti kojom se utvrđuje ili na drugi način utiče na prava, obaveze i pravne interese fizičkog ili pravnog lica, kada je to zakonom propisano, što potvrđuje stav da se zaštita garantovana članom 6 Konvencije odnosi i na postupak u upravnom sporu.

Sadržina prava na pravično suđenje

Odredba člana 6 stav 1 Konvencije u okviru prava na pravično suđenje garantuje čitav niz posebnih prava koja su direktno navedena, ali sadrži i prava koja je Evropski sud u svojoj praksi tumačenjem Konvencije utvrdio kao njome posredno obuhvaćena. Neposredno sadržana su pravo na pravičnu raspravu,

²² *Službeni list Crne Gore*, br. 54/16.

pravo na javnu raspravu, pravo na raspravu pred nezavisnim, nepristrasnim i na osnovu zakona obrazovanim sudom, pravo na suđenje u razumnom roku i pravo na javno izricanje presude. Evropski sud je u svojim odlukama utvrdio da odredba, pored navedenih, sadrži i sledeća prava: pravo na pristup sudu (pravo na tužbu), pravo na prisustvo u postupku, pravo na pretpostavku nevinosti, pravo optuženog da bude obaviješten o prirodi i razlozima optužbe protiv njega, pravo na kontradiktoran postupak, pravo na jednakost sredstava stranaka, pravo optuženog da ima dovoljno vremena i mogućnosti za pripremanje odbrane, pravo optuženog na odbranu uz pomoć branioca, pravo optuženog da ispituje svjedoke, pravo na dokazivanje, pravo na besplatnu pomoć prevodioca i pravo na obrazloženu presudu.²³ Prema stavu Suda, „u jednom demokratskom društvu pravo na pravično suđenje, u značenju koje mu daje Konvencija, zauzima toliko važno mjesto da restriktivno tumačenje člana 6 stav 1 ne odgovara cilju i svrsi te odredbe“.²⁴ Zato prava i obaveze koja čine predmet prava na pravično suđenje ne mogu biti određivani isključivo prema unutrašnjem zakonodavstvu zemlje potpisnice, iako ono ima bitan značaj za utvrđivanje sadržaja ovog prava. Za određivanje broja i obima prava koja ulaze u sastav člana 6 Konvencije određujući je stvarni sadržaj te norme, a ne tumačenje nacionalnog zakonodavstva.²⁵ Od svih navedenih elemenata iz sadržaja prava na pravično suđenje u praksi Evropskog suda predmet zaštite najčešće su bili nezavisnost suda,²⁶ razumnost

---

²³ A. Jakšić, *Evropska konvencija o ljudskim pravima - komentar*, op. cit. str. 160; C. Ovey, R. White, *European Convention of Human Rights*, Oxford University Press, Oxford 2002, pp. 151–170.

²⁴ *Delcourt protiv Belgije*, presuda od 17. 01. 1970. godine; *Moreira de Azevedo protiv Portugala*, presuda od 23. 10. 1990. godine.

²⁵ *Koenig protiv SR Njemačke*, presuda od 31. 05. 1978. godine.

²⁶ *Van de Hurk protiv Holandije*, presuda od 19. 04. 1994. godine, Serija A br. 288: „...žalbeni sud koji nadzire rad upravnih tijela ne može se smatrati

roka u postupanju,²⁷ pravo na jednakost sredstava²⁸ i javnost raspravljanja.²⁹

U ovom dijelu teksta će biti riječi o nekim od navedenih prava u okviru prava na pravično suđenje preko kojih se ono zapravo i ostvaruje, a to su prije svega: pravo na pristup sudu; pravo na pravičnost postupka i na jednakost strana; pravo na javnu raspravu; pravo na suđenje u razumnom roku; pravo na obaviještenost o razlozima lišenja slobode i optužbi; pretres u prisustvu optuženog; prezumpcija nevinosti; pravo na odbranu i pravnu pomoć; pravo optuženog da ispituje svjedoke; pravo na tumača i na prevod; zabrana samooptuživanja; pravo na obrazloženu presudu; pravo na javno izricanje presude; pravo na pravno sredstvo protiv presude, odnosno žalbu; pravo na odštetu zbog greške suda; pravo svakog pojedinca da mu ne bude suđeno odnosno da ne bude kažnjen dvaput u istoj pravnoj stvari.

Pravo na pristup sudu

Pravo na pristup sudu predviđeno je članom 14 stav 1 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima i članom 6 stav 1 Evropske konvencije kao sastavni dio prava na nezavisnim jer kralj može promijeniti svaku njegovu odluku (...) za izražavanje ovakvog stava nije od uticaja koliko često je ovo ovlašćenje korišćeno“.

²⁷ *Salesi protiv Italije*, presuda od 26. 02. 1993. godine: „...razumnost roka utvrđuje se u svakom pojedinačnom slučaju, a neki od relevantnih činilaca su složenost slučaja, način postupanja državnih tijela s predmetom, postupanje podnosioca tužbe, kao i posebne okolnosti od kojih zavisi trajanje postupka.“

²⁸ *Bönisch protiv Austrije*, presuda od 06. 04. 1985. godine: „...nužno je saslušati vještake obje strana, (...) suprotno postupanje predstavlja povredu člana 6 Konvencije...“

²⁹ *Le Compte i drugi protiv Belgije*, presuda od 23. 06. 1981. godine: „pravo na javnost nije nužno prekršeno ako se obje strane sporazumiju da se postupak vodi u odsutnosti stranaka.“

pravično suđenje. Iako ta odredba Konvencije ne sadrži neposredno garanciju prava na pristup sudu, Evropski sud je utvrdio da pravo na pristup sudu predstavlja njen nerazdvojni dio.³⁰ Pravo na pravično suđenje bi predstavljalo *nudum ius* ukoliko ne bi u sebi sadržavalo i pravo na rješavanje spora od strane nadležnog suda.³¹ U teoriji, ali i u zakonskoj regulativi, posebno se ističe da pravo na pravično suđenje može biti povrijeđeno i u dijelu koji se odnosi na pristup sudu.³² Pravo na pristup sudu čini čak prvi element i samu suštinu prava na pravično suđenje bez koga nema ni tog prava. Član 6 neposrednije zapravo sadrži pravo na sud, čiji je vid operacionalizacije pravo na pristup sudu. Tako posmatrano, pravo na pristup sudu kao građansko pravo je osnovno pravo koje je sadržano u članu 6 Konvencije. Sud je zaključio da ovaj član Konvencije pojedincu garantuje pravo da bilo koji zahtjev o svojim građanskim pravima i obavezama iznese pred sud, da ostvari svoje pravo.³³ Pravo na pristup sudu ne podrazumijeva, međutim, samo dobijanje mogućnosti da se postupak pokrene. Načelo vladavine prava i pravne sigurnosti zahtijeva da to pravo mora obuhvatiti i pravo da se dođe do meritorne odluke u postupku. Za efektivno ostvarenje prava pojedinac mora imati na raspolaganju pravno sredstvo koje mu to omogućava, čije koncipiranje i ustanovljavanje Evropski sud prepušta državi članici. Državi se, dakle, ostavlja sloboda izbora načina kojima će se obezbijediti pravo pristupa sudu. Takav zaključak

---

³⁰ Filip Lič, *Obraćanje Evropskom sudu za ljudska prava*, Beogradski centar za ljudska prava, Misija OEBS u Srbiji, Beograd, 2007, str. 249; Vidjeti: *Golder protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, presuda od 21. 02. 1975. godine, Serija A, br. 18, stav 35.

³¹ *Kutić protiv Hrvatske*, presuda od 01. 03. 2002. godine.

³² Odluka Ustavnog suda Crne Gore, UŽ – III br. 422/10 od 19. 06. 2012. godine.

³³ *Tomašić protiv Hrvatske*, presuda od 19. 06. 2006. godine.

proizilazi i iz odredbe člana 13 Konvencije koja sadrži obavezu obezbjeđivanja djelotvornog pravnog sredstva za zaštitu prava i sloboda u nacionalnom zakonodavstvu i njegovog iscrpljivanja pred nacionalnim organima prije obraćanja Evropskom sudu, što se jednako odnosi kako na pravna sredstva u postupku pred državnim i sudskim organima tako i na ustavnu žalbu pred Ustavnim sudom. Odredbe Konvencije na taj način nastoje da obavežu države da svima obezbijede mogućnost zaštite ljudskih prava kod domaćih organa i sudova prije nego što budu prinuđeni da zaštitu prava potraže na međunarodnom nivou. „Države se oslobađaju odgovaranja pred međunarodnim organima za svoja djela prije nego što dobiju priliku da isprave situaciju kroz svoj pravni sistem i zbog toga su lica koja žele da se pozovu na nadzornu nadležnost Suda po pitanju pritužbi protiv države obavezna da najprije upotrebe pravne lijekove koje pruža domaći sistem“.³⁴ Pri tome se polazi od stava da pravo na pristup sudu nije apsolutno pravo, već može trpjeti ograničenja koja neće biti suprotna članu 6 stav 1 Konvencije pod uslovom da su u skladu sa relevantnim domaćim zakonima i drugim propisima, da se njima ne narušava sama suština prava, da su uvedena zbog ostvarivanja nekog legitimnog cilja i ako postoji razumni odnos srazmjernosti između upotrijebljenih sredstava i cilja koji se želi postići.³⁵ Sud je razmatrao različita ograničenja i konstatovao da ukoliko postoji očigledni propust nosilaca javnih ovlašćenja za koje stranka ne snosi odgovornost, a ima za posljedicu sprečavanje pristupa sudu, povrijeđen je član 6

³⁴ *Siništaj i drugi protiv Crne Gore*, presuda od 24. 11. 2015. godine, stav 114; *Akdivar i drugi protiv Turske*, presuda od 16. 09. 1996. godine, stav 65; *Vučković i drugi protiv Srbije*, presuda od 25. 03. 2014. godine, stav 70.

³⁵ *Eskelinen i ostali protiv Finske*, presuda od 19. 03. 2007. godine; *Golder protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, op. cit; *Phills protiv Grčke*, presuda od 27. 08. 1991. godine, Serija A, br. 209, stav 59.

Konvencije.³⁶ U skladu sa tim, „Ustavni sud ukazuje da pravo na pristup sudu nije apsolutno pravo, već podliježe ograničenjima koja ne smiju narušavati samu suštinu prava i njegov legitimni cilj, a to je pristup pravnom sredstvu.“³⁷ Djelovanje prava na pravično suđenje i u okviru njega prava na pristup sudu uključuje i postupak izvršenja pravosnažnih i obavezujućih sudskih odluka.³⁸ Prema stavu Evropskog suda, nedopustivo bi bilo kada bi pravosnažne sudske presude ostale neizvršene na štetu subjekta iz razloga nepostupanja državnih vlasti.³⁹

Pravo na pristup sudu prema članu 6 stav 1 Konvencije je najpotpunije i najdirektnije izraženo u pravu na raspravu pred sudom. Tom odredbom je utvrđeno da svako ima pravo na pravičnu i javnu raspravu pred nezavisnim i nepristrasnim sudom, obrazovanim na osnovu zakona. Pod sudom u smislu navedene odredbe Konvencije podrazumijeva se trajno, na osnovu zakona obrazovano sudsko tijelo, odnosno drugi organ državne vlasti, nepristrasan i nezavisan od stranaka u postupku, ali i od izvršne vlasti, koje može da pruži sve garancije pravičnosti postupka koje Konvencija sadrži.⁴⁰ „Sud podsjeća da, po članu 6 stav 1 Konvencije, tribunal mora uvijek da bude ‘obrazovan na osnovu zakona’, a ta faza pokriva ne samo pravni osnov za samo postojanje tribunala, već, između ostalog, sastav vijeća u svakom predmetu“.⁴¹ Nezavisnost i nepristrasnost suda, kao pretpostavka prava na pristup sudu, takođe je, dakle, elemenat prava na pravično suđenje. Pri tome su ta dva zahtjeva

---

³⁶ Filip Lič, *Obraćanje Evropskom sudu za ljudska prava*, op. cit. str. 251.

³⁷ Odluka Ustavnog suda Crne Gore, UŽ – III br. 502/10 od 18. 07. 2013. godine.

³⁸ *Estima Jorge protiv Portugala*, presuda od 21. 03. 1998. godine.

³⁹ *Immobiliare Saff protiv Italije*, presuda od 28. 07. 1999. godine.

⁴⁰ *Le Compte, Van Leuven i Meyere protiv Belgije*, presuda od 23. 06. 1981. godine; *Coeme i drugi protiv Belgije*, presuda od 22. 06. 2000. godine.

⁴¹ *Siništaj i drugi protiv Crne Gore*, op.cit, stav 181.

neodvojivo vezana. Nepristrasnost suda podrazumijeva da sud i sudije koje ga čine ulivaju sigurnost u mjeri koja isključuje svaku osnovanu sumnju u njegovu nepristrasnost.⁴² Sudovi upravo svojom nepristrasnošću treba da doprinose povjerenju javnosti koje je nužno u demokratskom društvu, što je utvrđeni stav međunarodnog prava.⁴³ Evropski sud utvrđuje nezavisnost suda na osnovu objektivnih i subjektivnih kriterijuma. Objektivni su, između ostalog, način na koji su sudije izabrane, trajanje njihovog mandata, postojanje garancija protiv uticaja sa strane, kao i to da li sam sud odaje utisak nezavisnosti. Nezavisnost ne postoji ako izvršna vlast može uticati na organe odlučivanja. Prema subjektivnom kriterijumu, sud mora biti sastavljen od sudija koji su oslobođeni ličnih uvjerenja ili predrasuda koje bi mogle uticati na objektivnost presude. „Ustavni sud ukazuje da postojanje nepristrasnosti u smislu člana 6 stav 1 Konvencije mora biti utvrđeno prema subjektivnom testu, pri čemu se mora uzeti u obzir i lično uvjerenje i ponašanje konkretnog sudije, tj. da li je sudija imao neke lične predrasude ili pristrasnosti u tom predmetu. Isto tako, prema objektivnom testu treba utvrditi je li sam sud i njegov sastav nudio dovoljno jemstva kako bi se isključila svaka legitimna sumnja u pogledu njegove pristrasnosti.“⁴⁴

Organizacija pravosuđa je u nadležnosti država članica. Zato su zakonodavna rješenja različita. Međutim, ta rješenja u svakom slučaju moraju omogućavati pojedincu pristup sudu u mjeri koja obezbjeđuje očuvanje suštine bića prava na pravično suđenje. Prema stavu Suda, Konvencija obavezuje države potpisnice da organizuju svoje pravosuđe na način koji omogućava sudovima da zadovolje garancije iz člana 6 stav 1 i koji svakome

⁴² *Fey protiv Austrije*, presuda od 24. 02. 1993. godine.

⁴³ *Mežnarić protiv Hrvatske*, presuda od 15. 07. 2005. godine.

⁴⁴ Odluka Ustavnog suda Crne Gore, UŽ – III br. 109/10 od 07. 04. 2011. godine.

jamči donošenje konačne odluke o njegovom zahtjevu u razumnom roku.⁴⁵

Što se tiče prava na pristup sudu i prava na suđenje pred nezavisnim, nepristrasnim i na osnovu zakona obrazovanim sudom u domaćem pravnom sistemu, Ustav Crne Gore, kao što je rečeno, u članu 32 garantuje svakom pravo na pravično i javno suđenje u razumnom roku pred nezavisnim, nepristrasnim i zakonom ustanovljenim sudom. Osim toga, Ustav u okviru osnovnih odredbi, u članu 11, sadrži normu da je vlast uređena na načelu podjele vlasti na zakonodavnu, izvršnu i sudsku i da sudsku vlast vrši sud. Ustav sadrži posebno poglavlje o sudstvu (dio treći „Uređenje vlasti“, odeljak 5 „Sud“). Pojam javnosti suđenja sadržan je u članu 120 Ustava, nepristrasnosti i nezavisnosti suda u članu 118 stav 1, a zakonsko utemeljenje suda određeno je na negativan način, putem izričite ustavne zabrane osnivanja prijekih i vanrednih sudova (član 118 stav 3). Sudska vlast je samostalna i nezavisna. Sud sudi na osnovu Ustava, zakona i potvrđenih i objavljenih međunarodnih ugovora (član 118 stav 1 i 2). Članom 121 garantovana je stalnost sudske funkcije, propisani osnovi prestanka funkcije sudije i osnovi za razrješenje sudije sa dužnosti.

Relevantno domaće zakonodavstvo takođe garantuje pravo na pristup sudu i suđenje pred nezavisnim i nepristrasnim sudom. Zakonom o sudovima⁴⁶ je propisano da svako ima pravo da se obrati sudu radi ostvarivanja svojih prava (član 3 stav 1). Sudovi su organizaciono postavljeni tako da omogućavaju građanima da se koriste ovim pravom. Sud je dužan da zakonito, objektivno i blagovremeno odlučuje u pravnoj stvari za koju je nadležan (član 2 stav 2). Zakon sadrži odredbe o nepristrasnosti sudova, propisujući da svako ima pravo na nepristrasno suđenje u

---

⁴⁵ *Ledone (2) protiv Italije*, presuda od 12. 05. 1999. godine, stav 23; *Uljar i drugi protiv Hrvatske*, presuda od 08. 04. 2007. godine

⁴⁶ *Službeni list Crne Gore*, br. 11/2015.

razumnom roku (član 5). Odredbe o garanciji sudske nezavisnosti zastupljene su i u drugim zakonima. Tako je Zakonikom o krivičnom postupku⁴⁷ predviđeno da državni organi, mediji, udruženja građana, javne ličnosti i druga lica ne smiju svojim javnim izjavama o krivičnom postupku koji je u toku vrijeđati pravila postupka, prava okrivljenog i oštećenog i načelo sudske nezavisnosti (član 3 stav 2). Na osnovu ovih i drugih ustavnih i zakonskih odredbi može se zaključiti da propisi Crne Gore pružaju garancije sudske nezavisnosti i nepristrasnosti suda.

Pravo na pravičnost postupka i na jednakost strana

Osim formalnog pristupa sudu, pravo na pravično suđenje podrazumijeva i pravo stranaka u postupku da budu upoznate sa svim aktima ili podnescima koji su upućeni sudu, kao i pravo na izjašnjenje na te procesne radnje,⁴⁸ a istovremeno podrazumijeva i dužnost suda da temeljno ispita zahtjev, argumente i dokaze iznesene tokom postupka, kao i da izvrši njihovu pravnu procjenu,⁴⁹ poštujući pri tome načelo jednakosti strana. Drugim riječima, pravo na pravično suđenje uključuje i pravo na pravičan postupak. Pravo na pravičnost postupka mora biti obezbijeđeno i u građanskom i u krivičnom postupku, kao i u svim pratećim postupcima, kao što je npr. spor o troškovima postupka.⁵⁰ U odlukama Evropskog suda se ističe da se pravičnost postupka cijeni na osnovu postupka kao cjeline⁵¹, tako da je njegov zadatak da ispita da li je postupak,

⁴⁷ *Službeni list Crne Gore*, br. 57/2009 i 49/2010.

⁴⁸ *Kress protiv Francuske*, presuda od 07. 06. 2001. godine.

⁴⁹ *Kraska protiv Švajcarske*, presuda od 19. 03. 1993. godine.

⁵⁰ *Beer protiv Austrije*, presuda od 06. 02. 2001. godine, stav 18.

⁵¹ *Barbera, Messeque i Jabardo protiv Španije*, presuda od 06. 12. 1998. godine, Serija A, br. 146, stav 68.

sagledavajući ga kao jedinstvenu cjelinu, bio vođen na način koji je pravičan za podnosioca.⁵² Pri tome neće svaka procesna povreda usloviti povredu prava na pravično suđenje, već samo povreda koja je takvog značenja da podnosiocu vrijeđa to pravo.⁵³ Načelo jednakosti strana predstavlja jedan od osnovnih elemenata sadržaja šireg prava na pravično suđenje, a u skladu sa tim i prava na pravičan postupak. Jednakost strana znači da svaka stranka u postupku mora imati ravnopravnu mogućnost da izloži svoj zahtjev i iznese svoje argumente pred sudom i to pod uslovima koji joj omogućavaju načelnu „jednakost oružja“ i ne stavljaju je u suštinski nepovoljniji položaj u odnosu na drugu stranu.⁵⁴ U relevantnom domaćem zakonodavstvu jednakost sredstava detaljno uređuje Zakonik o krivičnom postupku koji u članu 4 stav 2 nalaže da se okrivljenom mora omogućiti da se izjasni o svim činjenicama i dokazima koji ga terete, kao i da iznese sve činjenice i dokaze koji mu idu u korist.

Pravo na javnu raspravu

Pravo na javnu raspravu je izričito obuhvaćeno članom 6 stav 1 Konvencije koji predviđa da u postupku odlučivanja o građanskim pravima i obavezama ili o krivičnoj optužbi protiv njega svako ima pravo na pravičnu i javnu raspravu. Suđenje i rasprava načelno moraju biti javni.⁵⁵ Javnost rasprave obezbjeđuje vršenje javne kontrole ostvarivanja pravde koja treba da doprinese pravičnom suđenju i očuvanju povjerenja

---

⁵² *Delta protiv Francuske*, presuda 19. 12. 1990. godine, serija A broj 191, stav 35; Vidjeti, takođe: *Khan protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, presuda od 12. 05. 2000. godine, stav 34 i 38.

⁵³ *Stromberg protiv Danske*, presuda od 20. 06. 2002. godine; *Pedersen protiv Danske*, presuda od 12.06.2003. godine

⁵⁴ *Hentrich protiv Francuske*, presuda od 22. 03. 1994. godine.

⁵⁵ *Preto i drugi protiv Italije*, presuda od 08. 12. 1983. godine.

naroda u sud.⁵⁶ Štampa i javnost se mogu isključiti sa cijelog ili sa dijela suđenja samo iz razloga koji su predviđeni članom 6, i to u tri slučaja: u interesu morala, javnog reda ili nacionalne bezbjednosti u demokratskom društvu; kada to zahtijevaju interesi maloljetnika ili zaštita privatnog života stranaka; ili u mjeri koja je, po mišljenju suda, nužno potrebna u posebnim okolnostima kada bi javnost mogla da naškodi interesima pravde. U krivičnim predmetima u kojima postoji veliko interesovanje i očekivanje javnosti, legitimna su ograničenja načela javnosti, iz razloga npr. zaštite prava i interesa okrivljenog, zaštite privatnosti ili bezbjednosti svjedoka itd.⁵⁷

Što se tiče relevantnog domaćeg prava, Ustav Crne Gore sadži sličnu odredbu, obzirom da u članu 120 proklamuje javnost rasprave pred sudom, uz određenje da sud može izuzetno isključiti javnost sa rasprave ili njenog dijela iz razloga koji su nužni u demokratskom društvu, samo u obimu koji je potreban: u interesu morala; javnog reda; kada se sudi maloljetnicima; radi zaštite privatnog života stranaka; u bračnim sporovima; u postupcima u vezi sa starateljstvom ili usvojenjem; radi čuvanja vojne, poslovne ili službene tajne i zaštite bezbjednosti i odbrane Crne Gore. Princip javnosti zastupljen je u krivičnom i parničnom postupku. Zakonik o krivičnom postupku sadrži pravilo o javnosti glavnog pretresa, sa tim što određuje da glavnom pretresu mogu prisustvovati samo punoljetna lica. Zakon propisuje i osnove isključenja javnosti za cio glavni pretres ili jedan njegov dio, ako je to potrebno radi čuvanja tajne, čuvanja javnog reda, zaštite morala, zaštite interesa maloljetnog lica ili zaštite ličnog ili porodičnog života okrivljenog ili oštećenog (član 313. i 314). I Zakon o parničnom postupku na gotovo istovjetan način sadrži pravilo o javnosti glavne

⁵⁶ Vidjeti više: R. Etinski, „Pravo na pravično suđenje u svijetlu prakse Evropskog suda za ljudska prava“, *Pravni život*, br. 12/2002, tom IV, str. 441-442.

⁵⁷ *Doorson protiv Holandije*, presuda od 26. 03. 1996. godine.

rasprave, sa tim što raspravi mogu prisustvovati samo punoljetna lica (član 308). Sud može isključiti javnost za cijelu glavnu raspravu ili jedan njen dio ako to zahtijevaju interesi čuvanja državne, službene, poslovne ili lične tajne, interes javnog reda ili razlozi morala (član 308 i 309).

Pravo na suđenje u razumnom roku

Dio složenog prava na pravično suđenje predstavlja i pravo na suđenje u razumnom roku. Može se čak reći da je pravo na suđenje u razumnom roku jedan od ključnih elemenata prava na pravično suđenje. U članu 6 stav 1 Konvencije pravo na suđenje u razumnom roku utvrđeno je kao pravo na raspravu u razumnom roku. Taj zahtjev je propisan da bi se preduprijedila neopravdana i pretjerana kašnjenja u sudskom postupku. Da bi bila djelotvorna, pravna zaštita mora biti blagovremena. Prema odlukama Evropskog suda, bez prava na razumnu dužinu postupka nema ni prava na pristup sudu, niti prava na pravično suđenje u cjelini. Okončanje sudskog postupka u razumnom roku je interes pojedinca, ali i značajan element sistema pravne sigurnosti u državi.⁵⁸

Pojam razumnog roka, kao elementa prava na suđenje u razumnom roku, predstavlja pravni standard koji Konvencijom nije bliže određen. U pravnoj teoriji se uzima da „vrijeme koje se smatra razumnim predstavlja vrijeme u kome treba putem sudske odluke da bude okončana nesigurnost u kojoj se građanin nalazi u pogledu svog građansko-pravnog položaja ili zbog krivične optužbe protiv njega.“⁵⁹ U praksi Evropskog suda razumni rok nije definisan određenjem konkretnih vremenskih granica ili tačnog perioda mogućeg (prihvatljivog) trajanja

---

⁵⁸ N. Mol, K. Harbi, *Pravo na pravično suđenje*, op. cit. str. 48.

⁵⁹ Lj. Milutinović, „Suđenje u razumnom roku, Mjere u cilju sprječavanja povrede prava na pravično suđenje“, *Paragraf*, 255/2007.

postupka, niti apsolutnog vremenskog okvira u kome bi postupak trebalo da se okonča, već je Sud prihvatio kazuistički pristup u određivanju razumnog roka utvrđivanjem kriterijuma za njegovu ocjenu u svakom konkretnom slučaju.⁶⁰ Šta će se smatrati „razumnim rokom“ zavisiće od posebnih uslova i okolnosti svakog pojedinačnog slučaja, pri čemu se uzima u obzir prije svega predmet spora, složenost činjeničnih i pravnih pitanja, a zatim se naročito cijene momenti kao što su stepen odgovornosti nadležnog državnog organa i podnosioca predstavke za odugovlačenje, ponašanje podnosioca predstavke i državnog organa, kao i značaj predmeta spora za podnosioca.⁶¹ Pri tome se kao relevantna cijene samo kašnjenja u postupku koja su uzrokovana propustom državnog organa. Riječ je istovremeno i o kriterijumima za utvrđivanje osnova za oslobađanje države od odgovornosti za povredu prava na suđenje u razumnom roku.

U građanskim stvarima razumni rok se računa od dana podnošenja tužbe pa do okončanja izvršnog postupka koji se smatra integralnim dijelom sudskog postupka.⁶² U krivičnom postupku, koji se sprovodi u skladu sa članom 6 stav 1 Konvencije, u kojem ovo pravo inače ima posebne implikacije, suđenje u razumnom roku obuhvata vrijeme od trenutka kada je lice uhapšeno, odnosno od dana kada bude optuženo i kada je na zvaničan način saznalo da se protiv njega preduzimaju radnje u cilju provođenja krivičnog postupka, pa do pravosnažnog završetka postupka, utvrđivanjem krivice ili nevinosti, uključujući, dakle, i postupak po žalbi.⁶³ Pravo na raspravu u razumnom

---

⁶⁰ Ove kriterijume Evropski sud je utvrdio u presudama: *Buchholz protiv Njemačke*, *King protiv Njemačke*, *Zimmermann i Steiner protiv Švajcarske*. Ž. Ditertr, *Izvodi iz najznačajnijih odluka Evropskog suda za ljudska prava*, op. cit. str. 196.

⁶¹ *Horvat protiv Hrvatske*, presuda od 26. 07. 2001. godine.

⁶² *Homsby protiv Grčke*, presuda od 19. 03. 1987. godine.

⁶³ *Eckle protiv Njemačke*, presuda od 23. 06. 1982. godine; *Deweer protiv*

roku iz člana 6 stav 1 Konvencije tijesno je povezano sa zahtjevom „razumnog roka“ iz člana 5 stav 3 budući da je interes lica u pritvoru da se krivični postupak protiv njega što brže okonča, a nepotrebno produžavanje postupka dovodi u pitanje zakonitost daljeg pritvora. U slučaju primjene člana 5 stav 3 Konvencije vremenski period „razumnog roka“ teče od hapšenja ili lišenja slobode do donošenja prvostepene osuđujuće ili oslobađajuće presude, bez postupka po žalbi (koji je obuhvaćen članom 6 stav 1). Umjesto utvrđivanja vremenskih granica trajanja pritvora, Sud je zauzeo stav da za neprekidni pritvor moraju postojati odgovarajući i dovoljni razlozi. Prvim dijelom odredbe stava 3 člana 5 Konvencije utvrđeno je da svako ko je uhapšen ili lišen slobode u skladu sa odredbama stava 1. c) tog člana, tj. radi privođenja pred nadležnu sudsku vlast zbog opravdane sumnje da je izvršio krivično djelo ili kada se to opravdano smatra potrebnim kako bi se preduprijedilo izvršenje krivičnog djela ili bjekstvo po njegovom izvršenju, mora bez odlaganja biti izveden pred sudiju ili drugo službeno lice zakonom određeno da obavlja sudske funkcije. Drugi dio te odredbe garantuje licu lišenom slobode pravo „da mu se sudi u razumnom roku ili da bude pušten na slobodu do suđenja“. Pri tome je Sud konstatovao da te opcije nijesu alternativne, već je utvrđeno pravo lica da se pusti na slobodu do suđenja u nedostatku opravdanih razloga za pritvor.⁶⁴

U domaćem pravu, odredbom člana 32 Ustava Crne Gore u sklopu prava na pravično suđenje zajemčena je i neposredna zaštita prava na suđenje u razumnom roku. Zakon o sudovima uvodi standard suđenja u razumnom roku tako što propisuje da svako ima pravo na nepristrasno suđenje u razumnom roku (član

---

Belgije, op. cit. stav 14; *B. protiv Austrije*, presuda od 28. 03. 1990. godine, stav 36.

⁶⁴ *Wemhoff protiv Njemačke*, presuda od 27. 07. 1968. godine, Serija A, br. 7, stav 4–5.

5). Zakonik o krivičnom postupku sadrži načelne odredbe prema kojima okrivljeni ima pravo da u najkraćem roku bude izveden pred sud i da mu bude suđeno bez odlaganja, sud je dužan da postupak sprovede bez odugovlačenja i da onemoguću svaku zloupotrebu prava koja pripadaju licima koja učestvuju u postupku, a trajanje pritvora, odnosno drugih ograničenja slobode mora biti svedeno na najkraće potrebno vrijeme (član 15). Opšta obaveza iz ovog člana konkretizovana je brojnim odredbama Zakonika kojima se propisuje: ovlašćenje suda da kazni učesnike u postupku čije su radnje usmjerene na odugovlačenje postupka; rok do kojeg se istraga ima završiti; rok za zakazivanje glavnog pretresa; rok za izradu presude nakon njenog donošenja; krajnji rok drugostepenom sudu do kada je dužan da odluči po žalbi itd. Zakonik naglašava potrebu za naročitom hitnošću u postupcima prema maloljetnicima, koji u krivičnom postupku imaju ista prava kao i punoljetna lica. Takođe je u članu 448 stav 2 Zakonika, koji se odnosi na određivanje pritvora u skraćenom postupku, predviđeno da prije podnošenja optužnog predloga pritvor može trajati samo onoliko koliko je potrebno da se sprovedu dokazne radnje, ali ne duže od osam dana, bez mogućnosti produženja. Radi ostvarivanja prava okrivljenog da mu se sudi u razumnom roku i sud ima obavezu da sve procesne radnje sprovede bez odugovlačenja i suzbije svaku zloupotrebu procesnih prava.

Zakon o parničnom postupku sadrži odredbu da je sud dužan da nastoji da se postupak sprovede bez odugovlačenja, u razumnom roku i sa što manje troškova i da onemoguću svaku zloupotrebu prava koja strankama pripadaju u postupku (član 11 stav 1). Kao novinu u reformi parničnog postupka zakon je propisao rokove za rješavanje predmeta koje nije poznavalo ranije domaće građansko parnično zakonodavstvo. I ovaj Zakon sadrži standard suđenja u razumnom roku, a pojedine odredbe Zakona koncipirane su u skladu sa zahtjevom da se u praksi

sudova taj standard i ostvari. Propisani su kontinuirani rokovi za radnje suda i stranaka. Stranke su ograničene u pogledu roka do kojeg mogu u postupku iznositi nove činjenice i predlagati nove dokaze, a data su i rješenja kojima se sprečavaju zloupotrebe procesnih ovlaštenja.

Pravo na obaviještenost o razlozima lišenja slobode i optužbi

Sastavni dio prava na pravično suđenje je i pravo na obaviještenost o razlozima lišenja slobode i optužbi, jer član 6 stav 3 a) Konvencije propisuje da svako ko je optužen za krivično djelo ima pravo da bez odlaganja, posebno i na jeziku koji razumije bude obaviješten o prirodi i razlozima optužbe protiv njega. On mora imati preciznu i punu informaciju o optužbama i pravnim kvalifikacijama koje mu se stavljaju na teret.⁶⁵ I po odredbi člana 5 stav 2 Konvencije svako ko je uhapšen mora biti odmah i na jeziku koji razumije obaviješten kako o razlozima hapšenja, tako i „o svakoj optužbi protiv njega“. Navedenim odredbama se garantuje pravo svakog lica lišenog slobode na obavještanje o razlozima hapšenja i to „odmah“, odnosno „bez odlaganja“. U ovim, samo na prvi pogled istovjetnim odredbama, pažljivijim sagledavanjem može se uočiti razlika, jer se u članu 6 stav 3 a) zahtijeva neodložno davanje obavještanja o prirodi i razlozima optužbe protiv lica, čim je osumnjičeni optužen, ili inače prilikom otpočinjanja krivičnog postupka, pri čemu riječ „posebno“ govori da okrivljeni ima pravo da se na početku postupka upozna ne samo sa prirodom i razlozima optužnice, tj. sa djelima koja je navodno učinio i na kojima se optužnica zasniva, već i sa što više činjenica i okolnosti, a isto tako i sa pravnom kvalifikacijom djela, dok se u članu 5 stav 2 zahtijeva neodložno obavještanje o razlozima za lišenje slobode i o svakoj optužbi

---

⁶⁵ *Pelissieri i Sassi protiv Francuske*, presuda od 25. 09. 1999. godine.

protiv lica koje predstavlja prvenstveno informaciju o optužbi protiv njega koja mu se daje prilikom hapšenja. Drugim riječima, obaveza detaljnog upoznavanja sa optužbom utvrđena je sa ciljem da se omogući priprema valjane i efikasne odbrane otkrivenog, a informacija o razlozima za hapšenje treba da mu omogući korišćenje pravnog lijeka protiv odluke o hapšenju. Što se tiče domaćeg pravnog sistema, Ustav Crne Gore sadrži sličnu odredbu, da lice lišeno slobode mora odmah biti obaviješteno na svom jeziku ili jeziku koji razumije o razlozima lišenja slobode (član 29 stav 3). Zakonik o krivičnom postupku u članu 4 stav 1 na jasan i precizan način određuje pravo okrivljenog da bude obaviješten o optužbi protiv njega, tako što propisuje: „Osumnjičeni na prvom saslušanju mora biti obaviješten o krivičnom djelu za koje se tereti i o osnovima sumnje protiv njega.“

Pretnes u prisustvu optuženog

Jedan od aspekata sudskog postupka sadržan u pravu na pravično suđenje je i pretnes u prisustvu optuženog. Član 6 Konvencije ne sadrži izričitu garanciju prava optuženog na prisustvovanje suđenju u krivičnim predmetima, ali Sud smatra da ta odredba načelno osigurava svakome ko je optužen za krivično djelo da prisustvuje glavnom pretnesu.⁶⁶ Međutim, prema stavu Suda pravo na prisustvovanje pretnesu nije apsolutno pravo. Tako se, npr. pod uslovom da su njegova prava zaštićena, okrivljeni može isključiti sa pretnesa kada ometa postupak, odbija da dođe pred sud ili se napravi toliko bolesnim da ne može pristupiti sudu.⁶⁷ Ustav Crne Gore nema odredbi o pravu optuženog da prisustvuje glavnom pretnesu. To pravo je, međutim, predviđeno posebnim propisima. Zakonik o krivičnom postupku sadrži odredbe iz kojih nesumnjivo

⁶⁶ *Ekbatani protiv Švedske*, presuda od 26. 05. 1988. godine, stav 25.

⁶⁷ *Ennslin i ostali protiv Njemačke*, presuda 1987, stav 115.

proizilazi da je prisustvovanje glavnom pretresu ne samo pravo okrivljenog već i njegova obaveza, a samo u dva slučaja Zakonik dozvoljava mogućnost suđenja u odsustvu okrivljenog, pod uslovom da njegovo prisustvo nije nužno i da je prije toga bio saslušan, i to ako ne dođe na glavni pretres, a uredno je pozvan, ili mu poziv nije mogao biti uručen zbog neprijavljaljivanja sudu promjene adrese ili boravišta (član 457).

Prezumpcija nevinosti

Pravo na pravično suđenje u krivičnim stvarima polazi od prezumpcije nevinosti jer odredba člana 6 Konvencije eksplicitno predviđa da se svako ko je optužen za krivično djelo ima smatrati nevinim sve dok se ne dokaže njegova krivica na osnovu zakona (stav 2). Ova prezumpcija je narušena ako sud u postupku okrivljenog unaprijed smatra krivim za djelo koje mu se stavlja na teret. Prema praksi Evropskog suda, pretpostavka nevinosti je prekršena ako sudska odluka ili izjava javnog funkcionera koja se tiče lica optuženog za krivično djelo odražava stav da je optuženi kriv, a da prethodno njegova krivica nije dokazana na način utvrđen zakonom, a naročito ako nije imao priliku da iskoristi svoje pravo na odbranu.⁶⁸ Pretpostavka nevinosti primjenjuje se na cijeli postupak, a ne samo na razmatranje merituma optužbe.⁶⁹ Teret dokaza je na tužilaštvu i svaka sumnja u pogledu izvršenja krivičnog djela

---

⁶⁸ *Mugoša protiv Crne Gore*, op. cit, stav 67; *Garycki protiv Poljske*, presuda od 06. 02. 2007. godine, stav 66; *Oreb protiv Hrvatske*, presuda od 31. 10. 2013. godine, stav 140; *Karaman protiv Njemačke*, presuda od 27. 02. 2014. godine, stav 63.

⁶⁹ *Minelli protiv Švajcarske*, presuda od 25. 03. 1983. godine, Serija A br. 62, stav 30; *Sekanina protiv Austrije*, presuda od 25. 08. 1993. godine, Serija A, br. 266 – A; *Allenet de Ribemont protiv Francuske*, presuda od 10. 02. 1995. godine, Serija A, br. 308.

treba da ide u prilog optuženom. Tužilaštvo mora da pruži dokaze dovoljne za utvrđivanje krivice optuženog, kako bi on, u skladu sa navodima optužnice, mogao da pripremi i iznese svoju odbranu.⁷⁰ Što se tiče relevantnog domaćeg prava, Ustav Crne Gore na isti način sadrži prezumpciju nevinosti, tako što u članu 35 stav 1 propisuje da se svako smatra nevinim dok se njegova krivica ne utvrdi pravosnažnom odlukom suda. Okrivljeni nije obavezan da dokazuje svoju nevinost, a sumnju u pogledu krivice sud je dužan da tumači u korist okrivljenog (stav 2 i 3). Zakonik o krivičnom postupku u članu 3 stav 1 takođe sadrži pozitivnu definiciju pretpostavke nevinosti koja glasi: „Svako se smatra nevinim dok se njegova krivica za krivično djelo ne utvrdi pravosnažnom odlukom suda“. I prema ovom Zakoniku svaka sumnja u pogledu postojanja nekog bitnog elementa krivičnog djela ili neke bitne činjenice od koje zavisi primjena neke odredbe Zakonika na konkretni slučaj, mora biti tumačena u korist okrivljenog (član 3 stav 3). Pretpostavka nevinosti je na određeni način konkretizovana u odredbi člana 373 Zakonika, prema kojoj sud izriče oslobađajuću presudu ako nije dokazano da je okrivljeni izvršio krivično djelo za koje je optužen. Uzima se da nije dokazano da je okrivljeni izvršilac krivičnog djela ako je na osnovu rezultata postupka dokazana njegova nevinost, ali za donošenje oslobađajuće presude je dovoljno da sud nađe da nije dokazana njegova vinost.

Pravo na odbranu i pravnu pomoć

Jedan od elemenata prava na pravično suđenje i prava na pristup sudu je i pravo na odbranu i pravnu pomoć. Okrivljenom mora biti obezbijeđeno pravo na odbranu. Član 6 stav 3 b) propisuje da svako ko je optužen za krivično djelo ima pravo da mu se osigura dovoljno vremena i mogućnosti za pripremanje

⁷⁰ *Barbera, Messeque i Jabardo protiv Španije*, op. cit, stav 77.

odbrane, kao i c) pravo da se brani lično ili putem profesionalnog branioca koga sam izabere ili, ako nema dovoljno sredstava da plati za pravnu pomoć, da ovu pomoć dobije besplatno kada interesi pravde to zahtijevaju. Garancija obezbjeđenja dovoljnog vremena i mogućnosti za pripremanje odbrane uslovljena je prirodom i složenošću slučaja zbog čega ne može biti unaprijed i apstraktno određena, već samo u odnosu na okolnosti svakog pojedinačnog slučaja.⁷¹ Pravo okrivljenog na odbranu uz pomoć branioca po sopstvenom izboru takođe nije apsolutno pravo, već se realizuje u skladu sa normativnim rješenjima kojima država, u skladu sa svojim ovlašćenjima, uređuje djelatnost advokature i pravne pomoći.⁷² Relevantni, pak, kriterijumi za utvrđivanje kada „interesi pravde“ zahtijevaju da optuženi dobije pravnu pomoć besplatno ako nema dovoljno sredstava da plati za istu, po stavu Suda, su: složenost datog slučaja, sposobnost optuženog da razumije i iznese relevantne argumente bez pomoći branioca i težina zapriječene kazne.⁷³

Što se tiče domaćeg pravnog sistema, Ustav Crne Gore svakome jemči pravo na odbranu, a posebno: da na jeziku koji razumije bude upoznat sa optužbom protiv sebe; da ima dovoljno vremena za pripremanje odbrane i da se brani lično ili putem branioca kojega sam izabere (član 37). Lice lišeno slobode ima pravo da njegovom saslušanju prisustvuje branilac koga izabere (član 29 stav 6). Zakonik o krivičnom postupku sadrži načelne i pojedinačne odredbe koje se odnose na pravo

---

⁷¹ *Pakelli protiv Njemačke*, presuda od 25. 03. 1983. godine; *Airey protiv Irske*, presuda od 11. 09. 1979. godine. Sud je zauzeo stav prema kojem se pravo na odbranu u krivičnim stvarima iz čl. 6 st. 3 tačka c) Konvencije može u određenim situacijama primjeniti na građansko-pravne i druge postupke u slučaju „složenosti procedure ili složenosti samog predmeta“.

⁷² *Ennslin i ostali protiv Njemačke*, op. cit, stav 114.

⁷³ *Benham protiv UK*, presuda od 05. 06. 1996. godine, stav 60-62; *Quaranta protiv Švajcarske*, presuda od 24. 05. 1991. godine, stav 32-38.

okrivljenog na branioca i njegovo pravo na pripremanje odbrane. Okrivljeni ima pravo da se brani sam ili uz stručnu pomoć branioca koga sam izabere iz reda advokata. Zakonik, dakle, predviđa ličnu i stručnu odbranu okrivljenog. Okrivljeni ima pravo da njegovom saslušanju prisustvuje branilac (član 12 stav 1 i 2). Okrivljenom se mora obezbijediti dovoljno vremena i mogućnosti za pripremanje odbrane (član 12 stav 5). Pravo na mogućnost za pripremanje odbrane podrazumijeva mogućnost pristupa spisima predmeta i mogućnost okrivljenoga da komunicira sa braniocem. Branilac okrivljenog ima pravo da razmatra i kopira spise i razgleda prikupljene predmete koji služe kao dokaz (član 72 stav 1). Posebno vrijeme za pripremanje odbrane ostavlja se okrivljenom za glavni pretres time što se u članu 307 stav 3 navodi da mu se poziv mora dostaviti tako da između dana dostavljanja poziva i dana glavnog pretresa ostane dovoljno vremena za pripremanje odbrane, a najmanje osam dana. Radi se o minimalnom roku za pripremanje odbrane, a na sudu je da odredi primjereni rok u svakom konkretnom slučaju.

Pravo optuženog da ispituje svjedoke

Pravo optuženog da ispituje svjedoke takođe je jedno od prava koje je Evropski sud utvrdio kao posredno sadržano u okviru prava na pravično suđenje. Prema načelu „jednakosti procesnih sredstava“ okrivljeni ima pravo na ispitivanje svjedoka u postupku.⁷⁴ Član 6 stav 3 d) Konvencije propisuje pravo optuženog da sam ispituje svjedoke optužbe ili da zahtijeva da budu ispitani i da se obezbijedi prisustvo i saslušanje svjedoka u njegovu korist pod istim uslovima koji važe za one koji svjedoče protiv njega. Konvencija, dakle, ne utvrđuje apsolutno pravo optuženog da poziva svjedoke ili da prinudi sud da sasluša

---

⁷⁴ *Engel i drugi protiv Holandije*, op. cit.

određenog svjedoka. Uslove za prihvatanje predloženog svjedoka utvrđuje nacionalno zakonodavstvo. Sud može odbiti predlog za pozivanje svjedoka ako smatra da njegovo svjedočenje ne bi bilo od značaja. Podnosilac predstavke Evropskom sudu zato mora dokazati da je propust da se saslušati određeni svjedok bio štetan po njega. U domaćem pravu položaj i prava svjedoka uređeni su čl. 107-120 Zakonika o krivičnom postupku. Prema odredbi člana 123 stav 2 Zakonika presuda se ne može zasnivati isključivo na iskazu zaštićenog svjedoka.

Pravo na tumača i na prevod

Sastavni dio prava na pravično suđenje je i pravo na tumača i na prevod. Član 6 stav 3 e) Konvencije predviđa da svako ko je optužen za krivično djelo ima pravo na „besplatnu pomoć prevodioca ako ne razumije ili ne govori jezik koji se upotrebljava na sudu“. U skladu sa tim, Evropski sud u svojim odlukama takođe ističe da okrivljeni tokom krivičnog postupka, na glavnoj raspravi i izvan nje, ima pravo na besplatnog tumača ako ne zna jezik na kojem se krivični postupak provodi.⁷⁵ Što se tiče relevantnog domaćeg prava, Ustav Crne Gore pravo na upotrebu svog jezika u postupku pred državnim organima jemči samo pripadnicima manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica. Zakonik o krivičnom postupku u članu 8 stav 2 daje pravo strankama, svjedocima i drugim licima koja učestvuju u postupku da upotrebljavaju svoj jezik ili jezik koji razumiju. Ako se sudska radnja odnosno glavni pretres ne vode na jeziku tog lica, obezbijediće mu se usmeno prevođenje svega što se iznosi, kao i prevođenje isprava i drugog pisanog dokaznog materijala. Prevođenje se vrši preko tumača (stav 4). Uskraćivanje okrivljenom, protivno njegovom zahtjevu, da na

---

⁷⁵ *Kamasinski protiv Austrije*, presuda od 19. 11. 1989. godine; *Luedicke, Balkacem i Koc protiv Njemačke*, presuda od 28. 11. 1987. godine, stav 42 i 46.

glavnom pretresu upotrebljava svoj jezik, bitna je povreda odredaba krivičnog postupka (član 386 stav 2) zbog koje se presuda može ukinuti.

Zabrana samooptuživanja

Pravo lica optuženog za krivično djelo da se brani ćutanjem i da ne smije biti prinuđeno da svjedoči protiv sebe nije izričito navedeno u členu 6 Konvencije, ali je Evropski sud kroz niz slučajeva koje je razmatrao zaključio da to pravo ipak čini sastavni dio prava na pravično suđenje. Pravo na pravičan postupak podrazumijeva, dakle, i pravo optuženog za krivično djelo da se brani ćutanjem i da ne doprinosi svom optuživanju.⁷⁶ Međutim, Sud je u predmetu *John Murray protiv Ujedinjenog Kraljevstva*⁷⁷ našao da „pravo na ćutanje“ ipak nije apsolutno pravo. Iako zabrana samooptuživanja ne dozvoljava da se presuda zasniva samo ili pretežno na ćutanju okrivljenog ili na odbijanju davanja odgovora, ova zaštita nije apsolutna smetnja da se ćutanje okrivljenog, u situaciji nepostojanja jasnog činjeničnog stanja ili relevantnih dokaza, uzme u obzir kod utvrđivanja presude. U domaćem pravnom sistemu, Ustav Crne Gore izričito ne utvrđuje ovo pravo, ali u členu 29 stav 4 određuje da lice lišeno slobode mora odmah biti upoznato da nije dužno ništa da izjavi. U cilju zaštite prava na poštovanje ličnosti Ustav takođe utvrđuje da je zabranjeno i kažnjivo svako nasilje, nečovječno ili ponižavajuće postupanje nad licem koje je lišeno slobode ili mu je sloboda ograničena, kao i iznuđivanje priznanja ili izjava (član 31 stav 2). Zakonik o krivičnom postupku u členu 4 stav 3 sadrži načelnu odredbu da osumnjičeni prilikom prvog saslušanja, odnosno okrivljeni mora biti upoznat da ne mora da daje nikakve izjave niti da odgovara

⁷⁶ *Funke protiv Francuske*, presuda od 25. 02. 1993. godine, stav 44.

⁷⁷ Presuda od 08. 01. 1996. godine.

na postavljena pitanja, a da sve što izjavi može biti upotrijebljeno kao dokaz. U čl. 100 Zakonika propisan je način saslušanja okrivljenog.

Pravo na obrazloženu presudu

U članu 6 stav 1 Konvencije nije izričito istaknuta obaveza suda da obrazloži svoju presudu, ali je Evropski sud zaključio da ta obaveza postoji. Međutim, da li je sud ispunio tu svoju obavezu može se zaključivati samo na osnovu prirode odluke i okolnosti konkretnog slučaja.⁷⁸ Ta obaveza takođe ne znači da se mora dati odgovor na svaki navod stranke, već samo na one koje sud ocijeni relevantnim.⁷⁹ Isto tako, konačne odluke žalbenih sudova ne moraju imati iscrpna obrazloženja, već obrazloženja bitnih žalbenih navoda, koje sud kao takve ocijeni.⁸⁰ Što se tiče relevantnog nacionalnog zakonodavstva, član 379 Zakonika o krivičnom postupku propisuje da pismeno izrađena presuda mora da sadrži uvod, izreku i obrazloženje. U pogledu obrazloženja presude, odredbe stava 6, 7, 8, 9 i 10 navedenog člana nalažu da presuda mora da sadrži iscrpne razloge o utvrđenom činjeničnom stanju, riješenim pravnim pitanjima i odluci o krivičnoj sankciji. Zakon o parničnom postupku takođe propisuje da presuda mora imati uvod, izreku i obrazloženje (član 347). Izreka presude sadrži odluku o tužbenom zahtjevu, dok je u obrazloženju sud dužan da izloži

---

⁷⁸ *Hiro Balani protiv Španije*, presuda od 09. 12. 1994. godine, Serija A, br. 303 – B, stav 27–28; *Ruiz Toria protiv Španije*, presuda od 09. 12. 1994. godine, Serija A, br. 303 – A, stav 29-30; *Mugoša protiv Crne Gore*, op. Cit, stav 60.

⁷⁹ *Harutyunyan protiv Jermenije*, presuda od 05. 07. 2005. godine; *Van de Hurk protiv Holandije*, op. cit., stav 61.

⁸⁰ Evropska komisija za ljudska prava, Odluka br. 8769/07, od 16. 07. 1981. godine, OI 25.

zahtjeve stranaka, činjenice koje su iznijele i dokaze koje su predložile, da istakne koje od tih činjenica je utvrđivao, zašto i kako ih je utvrdio, a ako ih je utvrdio dokazivanjem koje je dokaze izveo i kako ih je ocijenio, kao i da navede odredbe materijalnog prava koje su primijenjene pri odlučivanju o zahtjevu stranaka (stav 4).

Pravo na javno izricanje presude

Član 6 Konvencije sadrži izričit zahtjev za javnim izricanjem presude. Od tog pravila ne postoje izuzeci kao što je to slučaj sa mogućnošću isključenja javnosti sa cijelog ili dijela suđenja. Pri tome, Sud je protumačio da izraz „izreći javno“ ne znači da se presuda uvijek mora javno saopštiti od strane suda. Naprotiv, „Sud smatra da se u svakom predmetu oblik javnosti koji će presuda imati po domaćem zakonu odgovorne države mora procjenjivati u svijetlu posebnih karakteristika konkretnog postupka i pozivanjem na svrhu i cilj člana 6 stav 1.“⁸¹

Relevantno domaće pravo sadrži rješenja u skladu sa zahtjevima iz člana 6 Konvencije. Ustav Crne Gore u članu 120 stav 1 proklamuje da se presuda pred sudom izriče javno. Zakonik o krivičnom postupku obavezuje sud da objavi presudu odmah, a najduže u roku od tri dana po zavšetku glavnog pretresa. Objavljivanje se sastoji u javnom čitanju izreke presude i saopštavanju ukratko razloga presude u prisustvu stranaka, njihovih zakonskih zastupnika, punomoćnika i branio-ca. Ovo pravilo važi bez izuzetka tako da će se izreka presude javno pročitati, čak i u slučaju suđenja u kojem je na glavnom pretresu bila isključena javnost (član 375). Zakon o parničnom postupku ne govori da će se presuda objaviti javno, čitanjem njene izreke, ali odredba člana 341 obavezuje sud da nakon zaključenja rasprave obavjesti stranke o datumu donošenja

⁸¹ *Pretto i ostali protiv Italije*, op. cit, stav 26.

presude, a kao vrijeme donošenja podrazumijeva se dan kada je presuda pisano izrađena. Stranke su dužne da same podignu presudu u zgradi suda. Presuda je dostupna javnosti jer Zakon o sudovima daje pravo svakom licu koje ima opravdani interes da izvrši uvid u sudske spise (član 148 stav 2).

Pravo na pravno sredstvo protiv presude

Pravo na pravno sredstvo protiv presude, odnosno pravo na žalbu, takođe je sastavni dio prava na pravično suđenje. Pravo na žalbu u krivičnim predmetima predviđa Protokol br. 7 uz Konvenciju u članu 2. Svako ko je odlukom suda osuđen za krivično djelo ima pravo da njegovu osudu ili kaznu preispita viši sud. Ostvarivanje ovog prava i naročito osnovi za njegovo korišćenje uređuju se zakonom. Država je odgovorna da licu u postupku po žalbi pred sudom obezbijedi garancije utvrđene čl. 6 Konvencije.⁸² Ustav Crne Gore u članu 20 jamči svakom pravo na pravni lijek protiv odluke kojom se odlučuje o njegovom pravu ili o njegovom, na zakonu zasnovanom, interesu. Ustavna odredba podrazumijeva pravo na žalbu – ne samo u krivičnim stvarima, već i pravo na žalbu protiv odluka svih sudova i drugih državnih organa kojima se rješava o nekom pravu, obavezi ili na zakonu zasnovanom interesu. Prema članu 381 stav 1 Zakonika o krivičnom postupku, protiv presude donesene u prvom stepenu može se izjaviti žalba u roku od 15 dana od dana dostavljanja prepisa presude. Žalbu mogu izjaviti stranke, branilac, zakonski zastupnik optuženog i oštećeni (član 381 stav 1). I prema Zakonu o parničnom postupku protiv presude donijete u prvom stepenu stranke mogu izjaviti žalbu u roku od 15 dana od dana donošenja, odnosno dostavljanja prepisa presude (član 361).

---

⁸² *Delcourt protiv Belgije*, op. cit. stav 25.

Pravo na odštetu zbog greške suda

Pravo na odštetu zbog greške suda takođe se može smatrati sastavnim dijelom prava na pravično suđenje. Utvrđeno je članom 3 Protokola br. 7 uz Konvenciju. Naknadu za pogrešnu osudu može ostvariti lice koje je pravosnažnom presudom osuđeno za krivično djelo i kome je izrečena kazna. Odredba se može primijeniti samo ako je presuda kasnije ukinuta ili ako je lice pomilovano, a u oba slučaja na osnovu toga što neka nova ili novootkrivena činjenica neosporno ukazuje da je učinjena greška od strane suda, tj. neki ozbiljni propust u sudskom postupku koji je osuđenom licu prouzrokovao štetu.⁸³ Oštećenom pripada naknada u skladu sa zakonom ili praksom države članice, osim ako se ne utvrdi da je lice samo u potpunosti ili djelimično odgovorno što ta ranije nepoznata činjenica nije blagovremeno otkrivena. U relevantnom domaćem pravu, Ustav Crne Gore u članu 38 jemči pravo na naknadu štete od države licu koje je nezakonito ili neosnovano lišeno slobode ili neosnovano osuđeno. Zakonik o krivičnom postupku u glavi XXXI propisuje postupak za naknadu štete, rehabilitaciju i ostvarivanje drugih prava lica neosnovano osuđenih, nezakonito ili neosnovano lišenih slobode.

Pravo da se ne bude suđen ili kažnjen dvaput u istoj pravnoj stvari

Pravo da se ne bude suđen ili kažnjen dvaput u istoj stvari utvrđeno je članom 4 Protokola br. 7 uz Konvenciju. Ta odredba zabranjuje ponavljanje suđenja i ponovno kažnjavanje u krivičnom postupku u nadležnosti iste države ukoliko je optuženom licu prethodno pravosnažno izrečena oslobađajuća

---

⁸³ *Pelissieri i Sassi protiv Francuske*, op. cit, stav 62-63.

ili osuđujuća presuda u skladu sa zakonom te države. Zabrana, međutim, ne onemogućava ponovno otvaranje postupka u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom ako postoje dokazi o novim činjenicama ili ako je u ranijem postupku došlo do bitne povrede koja je mogla uticati na njegov ishod.

Ustav Crne Gore u članu 36 utvrđuje pravilo *ne bis in idem*: Nikome se ne može ponovo suditi niti može biti ponovo osuđen za isto kažnjivo djelo. Zakonik o krivičnom postupku u članu 6 predviđa zabranu ponovnog suđenja (*ne bis in idem*) licu koje je pravosnažnom odlukom osuđeno ili oslobođeno optužbe za krivično djelo, ali ta zabrana ne sprječava ponavljanje krivičnog postupka u skladu sa Zakonikom. Treba, međutim, posebno istaći da Zakonik u korist okrivljenog predviđa mogućnost ponavljanja postupka okončanog pravosnažnom presudom u slučaju kada se presudom Evropskog suda za ljudska prava ili drugog suda osnovanog potvrđenim međunarodnim ugovorom utvrdi su u toku krivičnog postupka povrijeđena ljudska prava i osnovne slobode i da je presuda zasnovana na takvoj povredi, a da je ponavljanjem postupka moguće ispraviti učinjenu povredu (član 424 stav 1 tačka 6).

Zaključak

Pravo na pravično suđenje je važan elemenat vladavine prava kao preduslova sigurnosti, mira i napretka države, kako na unutrašnjem tako i na međunarodnom planu. Pravo je društveni i normativni aspekt pravde koji treba da omogući njenu realizaciju, dok je pravičnost oblik individualizacije pravde na pojedinca. Kada se govori o pravu na pravično suđenje ima se u vidu univerzalno ljudsko pravo proklamovano najvišim međunarodnim dokumentima, a ne samo standard utvrđen Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda.

Činjenica da Evropska konvencija garantuje pravo na pravično suđenje podrazumijeva obavezu države da obezbijedi ostvarivanje građanskih prava i obaveza i njihovu zaštitu pred nezavisnim i nepristrasnim sudom, pravično, javno i u razumnom roku. Pravo na pristup sudu mora biti omogućeno u svim slučajevima povrede prava, suštinski, a ne samo formalno, a napor čovjeka da dođe do suda država mora podržati svim adekvatnim mjerama. Za ostvarivanje principa vladavine prava i prava na pravično suđenje pretpostavka je i zabrana miješanja izvršne i posebno zakonodavne vlasti u rad sudstva koje bi predstavljalo uticaj na odlučivanje u sporu. Za Evropski sud, naravno, nije relevantno koja grana vlasti je odgovorna za povredu, već da li je ponašanjem organa državne vlasti u cjelini povrijeđeno nečije pravo.

Pravo na pravično suđenje garantovano je u građansko-pravnim i krivično-pravnim postupcima, ali i u upravnim, disciplinskim i svim postupcima u kojima se raspravlja o pravima i obavezama građana po građanskom pravu. Sve veći broj upravnih postupaka koji su često veoma složeni i sa velikim zahtjevima i očekivanjima jasno potvrđuje da i neka druga prava, koja takođe utiču na realizaciju ukupnih građanskih prava i interesa čovjeka, uživaju zaštitu u okviru prava na pravično suđenje. Evropski sud je utvrdio da način vođenja komplikovanih upravnih sporova koji utiču na utvrđivanje i ostvarivanje građanskih prava čovjeka može dovesti do kršenja prava na pristup sudu.

Evropski sud pravo na pravično suđenje posmatra kao jedan od ključnih preduslova za jačanje načela vladavine prava u državi. Praksa Evropskog suda se permanentno razvija, uz povećanje stepena zaštite ljudskih prava. Sud je bio u prilici da uočava bitne pravne razlike u sličnim činjeničnim situacijama i da razvije bogatu i razuđenu sudsku praksu o pojedinim komponentama prava na pravično suđenje koja dalje snaži i

---

učvršćuje već dostignute standarde ovog prava. Materijalna šteta koja se otklanja naknadom u vidu pravičnog zadovoljenja nije nužna pretpostavka za zaštitu prava na pravično suđenje pred Evropskim sudom. Dovoljno je da je pricinjena moralna šteta kojoj Sud obezbjeđuje zaštitu presudom kojom konstatuje da je država povrijedila ovo pravo. Praksa Suda obavezuje države članice da je pažljivo prate i da se prema njoj upravljaju u cilju učvršćivanja vladavine prava u državi, ali i radi snaženja sopstvenog ugleda pred Evropskim sudom. Nakon što je utvrđeno u nacionalnom zakonodavstvu, pravo na pravično suđenje se dalje razvija u međusobnom dejstvu domaćeg i međunarodnog pravnog poretka.